

Sisa Irén

Zágrábi Közgazdasági Intézet: Jugoszláv gazdasági jelenségek időszerű problémái

A mű eredeti címe: *Aktuelni problemi privrednih kretanja Jugoslavije*. — Ekonomski institut Zagreb. Redaktor: Dragomir Vojnić. Redakcija: Z. Jašić, P. Jurković, M. Korašić, G. Nikić, M. Sekulić, E. Sirotković, I. Vinski, D. Vojnić. Izdavač: Informator — Zagreb, 1973.

Tartalom

Dragomir Vojnić: Predgovor. — Marijan Korašić: Opće karakteristike privrednih kretanja. — Gorazd, Nikić, Josip Štahan: Osnovne karakteristike osobne potrebnje. — Miroslav Prica: Strukturne promjene u proizvodnji i investicijama 1971—1975. — Pero Jurković: Ocjena kratkoročnog djelovanja fiskalne politike na privredna kretanja. — Zoran Jašić: Neki elementi deficitarnog finansiranja privrednog razvoja s posebnim osvrtom na izvanbudžetsku bilancu. — Ivo Fabine: Kriteriji uspješnosti ekonomskih veza sa svijetom. — Ećija Sirotković: Faktori inflacionih kretanja u jugoslovenskoj privredi. — Mato Babić, Gorazd Nikić: Utjecaj rasta cijena uvozne robe na rast općeg nivoa cijena u Jugoslaviji. — Ivo Vinski: Predviđanja kretanja društvenog proizvoda i bogatstva 1970—1985.

Ez a tanulmány sorrendben a hatodik, amelyet a Zágrábi Közgazdasági Intézet megjelentet. A könyv a Jugoszláv Közgazdászok Szövetségének vitaanyagaként szolgált a múlt év decemberében Opatijában megtartott tanácskozás témájához, A jugoszláv gazdasági jelenségek időszerű problémáihoz. A könyv tulajdonképpen a „Jugoszláv gazdasági jelenségek és Jugoszlávia gazdaságpolitikája” című szaklap tudományos munkájának az összefoglalása. A Zágrábi Közgazdasági Intézet tudományos kutató munkásságára jellemző, hogy igen részletesen és átfogóan foglalkozik olyan problémákkal, amelyek hazánk gazdasági bizonytalanságát fokozzák.

Noha nálunk az infláció minden megjelenési formáját részletesen elemezték a közgazdászok 1972-es portorozi tanácskozásán, mégis több tanulmányban újra találkozunk az inflációs problémák fejtegetésével. Sok munkában az inflációt úgy állítják be, mint társadalmi-gazdasági problémát, amely a jugoszláv gazdasági újratermelésben kialakult viszonyokból ered valamint abból a tényből, hogy a közvetlen termelők szemszögéből nézve az érték-többlettel való rendelkezési rendszer nem véglegesen tisztázott.

A könyv szerzői külön figyelmet szenteltek hazánk gazdasági szerkezetében tapasztalható diszharmóniának. A hiányzó összhang valójában a gazdasági rendszer és a gazdaságpolitika gyengeségéből és hatóképtenségéből ered.

A Zágrábi Közgazdasági Intézet könyve egy külön tanulmányt is tartalmaz (dr. Ivo Vinski: Predviđena kretanja društvenog proizvoda i bogatstva 1970—1985.), amely tulajdonképpen a Közgazdászszövetség Tanácsa számára készült és azokra a köztársaságközi megbeszélésekre vonatkozik, amelyek a jugoszláv gazdasági fejlődés távlati irányvonalainak kidolgozásával foglalkoztak.

A kutatások eredményeinek jelentősége és időszerűsége alapján kiemeltünk a könyvből néhány fontosabb tanulmányt. Ily módon a Létünk olvasói megismerkedhetnek a terjedelmre rövid, de igen tartalmas könyvvel és ezáltal tájékozódhatnak Jugoszlávia időszerű gazdasági problémáiról.

Marijan Korašić munkája (A gazdasági változások általános sajátosságai) igen kiváló elemzése az 1973-as gazdasági eredményeknek és sikertelenségeknek Jugoszláviában. A tanulmány minden egyes megállapítása egy igen nagy mennyiségű elemzés adatain alapszik.

csak néhány jelentős mutatót emelnék ki. Korašić megállapítja, hogy a lakosság életszínvonalára az elmúlt évben körülbelül 3 százalékkal emelkedett (15. old.) 1972 júniusa és 1973 júniusa között 132.000 személy lépett munkaviszonyba, amely 3,2 százalékos növekedést jelent (17. old.). Egy általános pozitív mutatót azt szemlélteti, hogy állandóan csökken azoknak a gazdasági szervezeteknek a száma, amelyek folyószámlái zárlat alatt álltak, ez pedig azt jelenti, hogy gazdaságunkban emelkedett a fizetőképesség.

Gazdaságpolitikánk intézkedései az 1973-as évben arra irányultak, hogy a fogyasztást reális keretek közé szorítsák, és hogy a nemzeti jövedelmet a bővített újratermelés anyagi alapja növelésének javára osszák fel. E tekintetben Korašić szerint észlelhető kezdeti eredményeket értünk el. (26. old.)

Jugoszlávia gazdaságában az 1973-as év folyamán tapasztalható hiányosságok, mulasztások és gyengeségek a legkülönbözőbb formákban nyilvánultak meg. Korašić már tanulmánya legelején megállapította, hogy az év folyamán megvalósított tervek szinte kivétel nélkül eltérnek a gazdaságpolitika céljaitól. Legnagyobb negatív jelenségként Korašić a gazdasági tevékenység növekedési rátájának igen kedvezőtlen alakulását emeli ki. Ez a növekedési ráta az 1973-as év első felében 3 százalék körül mozgott, ami az előirányzott 6–7 százaléknál jóval kisebb. (10. old.) A pénztömeg növekedését 17 százalékra terveztük, a megvalósított növekedés pedig 47 százalékot tett ki (22. old.), ami nagyobb, mint az 1972-es évben. Ennek következménye pedig az lett, hogy a kiskereskedelmi árak gyorsabban emelkedtek mint 1972-ben, a létfenntartási költségek hirtelen megnövekedtek. (1973 első negyedében a létfenntartási költségek 19,9 százalékkal nagyobbak, mint az 1972-es év megfelelő időszakában.) A létfenntartási költségek emelkedésének következménye pedig az lett, hogy a munkások valóságos személyi jövedelme általánosan csökkent. (16. old.) A gazdasági kivándorlás az 1973-as évben ismét megnövekedett. Külön problémát okoz az a körülmény, hogy a kivándorló munkások között emelkedett a szakkaderek részaránya. A munka termelékenységének növelése terén sem értünk el elfogadható eredményeket. Korašić ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „A munka termelékenységének növekedési rátája az egész gazdaságban 1969 óta állandóan esik. Ezt a csökkenést kifejezetten az 1972-es évben, de még jobban 1973-ban észlelhetjük, amikor a megvalósított termelésnövekedés kisebb volt, mint a foglalkoztatottak számának emelkedése. Ekkor a munka termelékenységének növekedési rátája negatív volt. Az előirányzott intenzív gazdálkodás helyett extenzív gazdálkodással állunk szemben.” (19. old.)

Korašić gazdaságpolitikánk általános hatóképességéről ezt mondja: „Eddigi és jelenlegi gazdaságpolitikánkra is jellemző, hogy túlbecsüljük hatóképességét. A gazdaságpolitika akkor lesz hatékonyabb, ha feladatkorét azokra a területekre korlátozzuk, amelyen hathat és hatnia is kell.” (28. old.) Korašić véleménye szerint a gazdaságpolitika jelentősen hozzájárulhat a gazdaság megszilárdításához, ha a gazdasági határozatok meghozatalakor nem becsüljük le a piacrendszer kidolgozásában működő önálló döntéshozókat. (28. old.)

Ecija Sirotković a „Jugoszláv gazdaságban tapasztalható infláció tényezői” című munkájában abból a megállapításból indul ki, hogy az időszerű gazdasági irodalom még mindig nem dolgozott ki az inflációról egy konzisztens elméletet annak ellenére, hogy az infláció sok megjelenési formáját és okát már megmagyarázta. A szerző úgy véli, hogy ez a hiányosság abból származik, hogy az infláció lényegének megmagyarázásánál nem a termelési viszonyokat vették kiindulópontul.

A tőkés társadalmi-gazdasági viszonyok között az infláció legfőbb előidézője a ciklikus ártermelés, amely a rendszer sajátos ellentmondásaiból ered. Ezzel kapcsolatban a szerző ezt mondja: „A tőkés termelés ciklikus jellege, a termelés anyagi szerkezetében felbomlott arány valamint az árualapok és vásárlási alapok közötti felbomlott egyensúly szüntelen előidézői az inflációs jelenségeknek. Ezért az infláció a tőkés ártermelésben törvényszerű jelenség. (112. old.)

Ez a megállapítás az infláció okairól igazolja Marx nézeteit a termelésben bekövetkező aránytalanságról. Marxot idézve: „Ezért az, ami pénzügyi válságként jelenik meg, valószínűleg magának a termelési és újratermelési folyamatnak a rendellenességeit fejezi ki.” (Marx: A tőke, második kötet, 290. old. Kossuth Kiadó Budapest, 1968.)

A szerző véleménye szerint a jugoszláv gazdaságban tapasztalható infláció igen lendületes. Ebből ered a szerző eléggé szkeptikus megállapítása, miszerint a gazdaságpolitika minden eddigi törekvése, amely az infláció felszámolására irányult — sikertelen maradt. (113. old.)

A továbbiak során megállapítja, hogy az infláció okait vizsgáló elemzéseinkre két fő irányvonal jellemző. Az egyik felfogás szerint az infláció okozója a beruházások, a másik csoport véleménye szerint pedig a személyi jövedelmek kedvezőtlen alakulása. A szerző úgy véli, hogy mindkét nézet egy bizonyos mértékben egyoldalú, mert nem veszik tekintetbe

a termelésben kialakult viszonyok hatását az inflációs folyamatra. (114. old.) Végül arra a következtetésre jut, hogy az infláció kérdésének megoldásakor feltétlenül meg kell változtatni a termelési viszonyokat, amelyek aztán serkentőleg hatnak a kiegyensúlyozott fejlődésre, amely tulajdonképpen a munkások természetes igényeit elégíti ki. (117. old.)

Ecija Sirotković úgy véli, hogy az újratermelési folyamat beállításához — a társult munka követelményeinek megfelelően — biztosítani kell bizonyos társadalmi-gazdasági feltételeket. Ezeket a feltételeket pedig a termelők távlati fejlesztési programja által lehet megteremteni. Csak ily módon tudjuk a tartós és kiegyensúlyozott fejlődést szavatolni és az inflációt elfogadható keretek közé szorítani. Az elemzés a következő sorokkal zárul: „Csak ekkor mutatkozik meg az öngazgatású rendszer előnye más rendszerekkel szemben.” (118. old.)

Mato Babić és Gorazd Nikić közös dolgozatukban („A behozatali áru áremelkedésének hatása a hazánkban tapasztalható általános árdrágulásra”) sajátos módszert alkalmazva megfelelő felméréseket végeztek el, amelyek alapján néhány igen jelentős következtetést fogalmaztak meg.

A dinár 1971-es 43,35%-os leértékelésének hatását egyes ágazatok gazdasági helyzetére a következő táblázatban szemléltetik. (Itt csak néhány jellegzetes adatot közlök.)

A 43,35%-os leértékelés hatása egyes ágazatok relatív gazdasági helyzetére és áraira

Ágazat	Százalékban kifejezett emelkedés	
	Költségek	Árak
Széntermelés és szénfeldolgozás	4,5	5,9
A nafta derivátjainak előállítása	17,8	19,3
Szinesfémkohászat	8,2	14,9
Hajóépítés	11,8	15,4
Vegyipar	9,6	14,4
Bőripar	7,0	11,4
Posta és közlekedés	7,3	9,5
Kereskedelem	0,2	0,6

(A teljes táblázat a 123. oldalon található meg.)

A táblázatból világosan kitűnik, hogy a dinár leértékelése nem egyenlő mértékben érintette a különböző ágazatok költségeit és árait. Rögtön szembevetjük, hogy a kőolaj termékeinek előállítását, a hajóépítést és a bőripart érintette legkedvezőtlenebbül a leértékelés.

Szem előtt kell tartani azt a tényezőt is, hogy a jugoszláv ipar termelése az utóbbi években növekedő irányzatú, de a behozatal mutatója 1961-ben 0,16 volt míg 1971-ben 0,27! A behozatal növekedése folytán a külföldi piacokon bekövetkező áremelkedés egyre inkább kifejezésre jut a mi piacunkon is. Ez a jelenség 1968-ban szinte jelentéktelen volt, 1970-ben azonban a nemzetközi piaci árak hatása hazánk piaci áaira 2%-ban fejeződött ki. (127. old.)

A két szerző munkáját a következő ajánlattal fejezi be: „Ilyen jellegű elemzést alkalmazni kellene a gazdaságpolitika egyes intézkedéseinek meghozatala előtt, amelyekkel csökkenteni vagy semlegesíteni akarjuk a külföldi hatást piaci árainkra.” (128. old.)

Ivo Vinski, aki egyike a nemzeti jövedelmünket tanulmányozó legismertebb kutatóknak, „A társadalmi termék és változásainak előirányzása az 1970—1985-ös időszakban” című munkájában egy igen jelentős tervezetet közöl a társadalmi termékről és a nemzeti vagyonról.

A nemzeti vagyon alakulásának tervezetében a szerző az állóalaptól mint a nemzeti vagyon mutatóiból indul ki. Ezt mondja: Az állóalapot az emberi munkával létrehozott társadalmi összetermék több mint kétharmada jut.” (129. old.)

Két táblázatban szemléltetjük a nemzeti vagyonra vonatkozó kutatásainak eredményeit az 1970—1985-ös időszakra

Az aktív állóalapot új értéke 1970—1985.

1966-os árakban kifejezve

A népgazdaság ágazatai és nemzeti területek	1970. (millió dinár)	1985. (millió dinár)	Index 1985/1970 = =100
	Jugoszlávia a népgazdasági ágazatok szerint		
Összesen	454.317	1,080.588	238
Termelő ágazatok	261.535	640.542	245
Ipar és bányászat	101.707	300.641	295
Mezőgazdaság és halászat	59.394	95.081	160
Közlekedés és híradástechnika	75.457	181.518	240
Más termelő ágazatok	24.977	63.482	241
Nem termelő ágazatok	192.782	440.046	228
Lakásépítés és kommunális építkezés	161.845	359.801	222
Más nem termelő ágazatok	30.937	80.245	259
	Jugoszlávia a nemzeti területek szerint		
Jugoszlávia	454.317	1,080.588	238
Bosznia-Hercegovina	55.514	163.875	295
Crna Gora	10.668	29.689	278
Horvát Szocialista Köztársaság	126.055	275.103	218
Macedónia	23.369	69.907	299
Szlovénia	68.178	142.675	211
Szerbia	170.533	399.339	243
Szűkebb Szerbia	105.847	243.329	230
Vajdaság	53.032	114.352	217
Koszovó	11.654	41.058	352

A táblázat a könyv 134. oldalán található meg.)

Az állóalapot évi növekedési rátája az 1970—1985-ös időszakban

A népgazdaság ágazatai és nemzeti területek	Évi növekedési ráta az 1966-os állandó árak alapján
	Jugoszlávia a népgazdaság ágazatai szerint
Összesen	6,0
Termelő ágazatok	6,2
Ipar és bányászat	7,5
Mezőgazdaság és halászat	3,2
Közlekedés és híradástechnika	6,0
Más termelő ágazatok	6,4
Nem termelő ágazatok	5,7
Lakásépítés és más kommunális építkezés	5,5
Más nem termelő ágazatok	6,6

A népgazdaság ágazatai és nemzeti területek	Évi növekedési ráta az 1966-os állandó árak alapján
	Jugoszlávia a nemzeti területek szerint
Jugoszlávia	6,0
Bosznia-Hercegovina	7,5
Crna Gora	7,1
Horvát Szocialista Köztársaság	5,3
Macedónia	7,6
Szlovénia	5,1
Szerbia	5,8
Szűkebb Szerbia	5,7
Vajdaság	5,3
Koszovó	8,8

(A táblázat a könyv 135. oldalán található meg.)

Mint ahogy a táblázatokból kitűnik, 1985-ben összesen 2,5-szer leszünk gazdagabbak mint 1970-ben. A termelő ágazatok közül leggyorsabban az ipar és bányászat fejlődik, itt az évi növekedési ráta 7,5%-ot tesz ki. Vajdaság évi növekedési rátája az 1970—1985-ös időszakban 5,3%, amely a jugoszláv átlag alatt (6%) áll.

Igen érdekes a következő táblázat is.

Jugoszlávia társadalmi összterméke az 1966-os állandó árak alapján

A népgazdaság ágazatai	1970. (millió dinár)	1985. (millió dinár)	Évi növekedési ráta 1970—1985.
Összesen	115.341	318.546	7,01
Ipar és bányászat	40.929	151.748	9,13
Mezőgazdaság és erdőszet	25.011	40.460	3,26
Közlekedés és híradástechnika	8.887	23.947	6,83
Más termelő ágazatok	40.515	102.391	6,37

(A táblázat a könyv 130. oldalán található meg.)

Általános vélemény szerint a gazdaság jelenlegi fejlettségi foka mellett Európában a 6%-os évi növekedési ráta átlagos. A társadalmi össztermék 4—6%-os évi növekedési rátája közepesnek, a 4%-on aluli pedig alacsonynak számít. Vinski tervezete és az előbbi megállapítás alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Jugoszlávia gazdasága az 1970—1985-ös időszakban igen gyorsan fog fejlődni. Vinski értékelése szerint nemzetközi viszonylatban Jugoszlávia gazdaságilag a közepesen fejlett országok közé tartozik. 1970-ben az egy lakosra eső társadalmi termék körülbelül 1000 dollárt tesz ki. Ezt a következő táblázatból láthatjuk:

A lakosonkénti társadalmi termék

— a dollár 1970-es állandó értékében kifejezve

Államok	Elmúlt időszak	Tervezet		
	Évi átlag 1968—1970.	Megközelítőleg az 1975-ös évben	Megközelítőleg az 1980-as évben	Megközelítőleg az 1985-ös évben
USA	4.860	5.585	6.398	7.206
Anglia	2.633	3.027	3.496	3.923
Német Szövetségi Közt.	3.002	3.690	4.544	5.455
Franciaország	2.979	3.552	4.293	5.066
Hollandia	2.433	2.846	3.395	3.926
Olaszország	1.811	2.214	2.762	3.368
Jugoszlávia	944	1.241	1.655	2.202
Magyarország	1.312	1.669	2.117	2.636
Lengyelország	1.309	1.643	2.088	2.609
USSR	1.569	2.053	2.694	3.449
Csehszlovákia	1.739	2.099	2.598	3.147
Német Demokratikus Közt.	2.012	2.513	3.165	3.879

(A táblázat a könyv 146. oldalán található meg.)

Igen derülátó a táblázat alapján levont következtetés, miszerint a személyenkénti társadalmi termék 1985-ben 2,2-szer lesz nagyobb mint 1970-ben.

Végül néhány rendkívül fontos megállapítással zárjuk le ezt az elemzést. Idézem Ivo Vinskít: (130. old.)

„A jelenlegi állás szerint Nyugat-Németország 9,5-szer több társadalmi termékkel rendelkezik mint Jugoszlávia, Franciaország nyolcszor többel, Anglia pedig hét és félszer. Az 1950-es években Jugoszlávia és az említett nyugat-európai államok közötti különbség nagyobb volt. Az 1985-ös időszakban előreláthatóan csökkenni fognak ezek a különbségek. Az 1950-es években Anglia társadalmi összterméke tizenötször nagyobb volt mint Jugoszláviáé (jelenleg csak 7,5-szer), 1985-ben az angol társadalmi össztermék csak 4,5-szer fogja felülmúlni a jugoszlávot. Az 1950-es években Nyugat-Németország és Franciaország társadalmi összterméke 13-szor illetve 11-szer volt nagyobb mint Jugoszláviáé (jelenleg 9,5-szer illetve nyolcszor nagyobb). Az 1985-ös időszakban Nyugat-Németország és Franciaország társadalmi összterméke 6,5-szer illetve 5,5-szer lesz nagyobb mint Jugoszláviáé.

Olaszország jelenleg 5,5-szer nagyobb társadalmi össztermékkel rendelkezik mint Jugoszlávia. Az 1950-es években 6,5-szer volt nagyobb, az 1985-ös években pedig előreláthatólag négyszer lesz nagyobb.

Jugoszlávia társadalmi összterméke és a keleti illetve nyugati államok társadalmi összterméke közötti különbségek csökkenő irányzatot mutatnak a harminc éves összehasonlítási időszak alapján, ami a nyugati államok felé még kifejezettebb. A keleti államokhoz viszonyítva is észlelhető ez az irányzat, de itt valamivel gyengébb. Kivételt képez a Szovjetunióval való összehasonlítás, ugyanis a két ország társadalmi össztermékének növekedési rátája közötti különbség nem volt nagy sem az elmúlt évtizedben, és előreláthatólag nem is lesz az elkövetkező időszakban sem.

A Zágrábi Közgazdasági Intézet e könyvbe foglalt tanulmányai bizonyítják, hogy a jugoszláv gazdaság számára milyen jelentős ennek az intézetnek a munkássága mind elméleti mind gyakorlati téren.

A kiadvány továbbá arra is rámutat, hogy milyen nagy szükség van hasonló kutatóintézet létesítésére a Vajdaság területén is.

Számunk szerzői

- Miloš Bekonja Szabadka egyetemista, a szabadkai Közgazdasági Kar hallgatója
- Dr. Darvas Andor Szabadka a biológiai tudományok doktora, egyetemi tanár, a szabadkai Közegészségi Intézet szakmunkatársa
- Stevan Doronjski Belgrád közéleti munkás, a JKSZ elnökségének tagja
- Dömötör Tekla Budapest a néprajzi tudományok kandidátusa, az ELTE néprajzi tanszékének tanára
- Csula Mária Szabadka egyetemista, a szabadkai Közgazdasági Kar hallgatója
- Mr. Dušan Ičević Belgrád a politikai tudományok magisztere, a JDNSZSZ Elnöksége Végrehajtó Bizottságának tagja
- Dr. Györe Kornél Szabadka a budapesti egyetemen földrajztudományokból szerzett meg doktorátusát, a szabadkai Pedagógiai Akadémia tanára
- Bogomil Karlavaris Újvidék festőművész, az újvidéki Pedagógiai Főiskola tanára
- Kemény G. Gábor Budapest történész, a budapesti Széchenyi Könyvtár tudományos munkatársa
- Dr. Franjo Kožul Sarajevo a politikai tudományok doktora, a sarajevói Politikai Tudományok Karának tanára
- Laki László Szabadka okleveles közgazdász, a szabadkai Közgazdasági Kar tanársegédje
- Marija Mihalik Szabadka egyetemista, a szabadkai Közgazdasági Kar hallgatója
- Milan Milošev Szabadka egyetemista, a szabadkai Közgazdasági Kar hallgatója
- Minda Tibor Újvidék okleveles politikológus, a Tartományi Végrehajtó Tanács alelnöke
- Palusek Béla Szabadka andragógus, a szabadkai Munkásegyetem szakmunkatársa
- Dr. Rehák László Szabadka a társadalompolitikai tudományok doktora, a szabadkai Közgazdasági Kar tanára
- Mr. Somogyi Sándor Szabadka a közgazdasági tudományok magisztere, a szabadkai Közgazdasági Kar tanára
- Szilágyi Gábor Szabadka festőművész, a szabadkai Képzőművészeti Találkozó igazgatója
- Tohádi László Szabadka okleveles technológus, a szabadkai Közegészségügyi Intézet szakmunkatársa
- Urbán János Szabadka író, a Vajdasági Írók Egyesületének alelnöke
- Nedeljko Vugdelijka Szabadka egyetemista, a szabadkai Közgazdasági Kar hallgatója